

B) Persarum doctrina hæc continet: 1.° Primum omnium principium est *Mithras*, quod etiam *Zeruane-Akerene* dicitur, quasi tempus illimitatum, ac ens æternum sine ullo principio: 2.° Hoc principium genuit *Ormuzd*, principium boni, et *Ahriman* principium mali, ex quorum pugna prodiit mundus iste bonis et malis constans: 3.° Hæc pugna, statuto tempore finem accipiet per victoriam *Ormuzd* destruentis regnum *Ahriman*, qui tunc amicitia cum *Ormuzd* et ipse conjungetur.

Persæ ignem primitus coluerunt tamquam symbolum divinitatis; postea vero cultum astrorum (*Sabæismum*) amplexati sunt. Admittebant tamen resurrectionem hominum, animarum immortalitatem, et præmia ipsarum in paradiso post definitivam victoriam *Ormuzd*. Ipsorum systema tam theologicum quam philosophicum continetur in *Zend-Avesta*, cujus auctor habetur *Zoroaster*, qui floruit ætate Darii Hystaspes.

C) Ægyptiorum doctrina secreta (*esoterica*) quæ apud sacerdotes servabatur, ignota nobis adhuc existit. Quod attinet ad externam (*exotericam*) quæ apud vulgares homines vigeat, sequentibus summatis continetur: 1.° existit principium æternum et universale omnium, ex quo emanant *Osiris* et *Isis*; quorum primum est principium activum et immateriale, alterum principium passivum et materiale: 2.° ex unione horum duorum principiorum reliqua entia producantur: 3.° *Osiris* est sol vel saltem in ipso dominatur, sicut *Isis* in luna: 4.° spiritus inferiores ex *Osiri* procedunt, et astra ac præcipuas mundi partes regunt, movent et gubernant: 5.° hominum animæ immortales sunt, ac si purificatæ in morte inveniantur per bona opera, præmia recipiunt; si vero peccatis maculentur, puniuntur per transmigrationem in corpora animantium et alia viliora. Ex hac fortasse doctrina originem duxit stupida superstitio populi ægyptiaci, qui non sabæismum modo, sed etiam fetichismum consecrabatur.

CAPUT SECUNDUM.

EPOCHA SECUNDA.

Philosophia græca usque ad instaurationem socraticam.

Postquam Græcorum doctrina emersit e forma poetica et religiosa, sub qua in Orpheo et reliquis vetustioribus poetis invenitur, quatuor præcipua systemata peperit quæ continentur schola *jonica*, *italica*, *atomistica* et *pantheistica* seu *eleatica*, ac denique tamquam communem omnium terminum *scepticismum*; de quibus sigillatim dicendum.

§ I.

Schola jonica.

Thales Miletus natus sex ante Christum sæculis, fundator habetur hujus scholæ, cujus character fundamentalis est: 1.° spectare mundum seu naturam tamquam animatam vi quadam divina, singulis ejus partibus intime conjuncta; unde non aliam divinitatem quam naturam ipsam agnovisse videtur: 2.° adserere primum principium omnium rerum esse materiam, quam tamquam ens primævum et improductum habebant hujus scholæ sectatores. Dissidebant tamen quoad designationem et nomen hujus materiæ principii. Nam

a) *Thales* principium rerum nuncupabat *aquam*, ex qua cætera elementa et composita formata sunt. Sed ejus discipulus

b) *Anaximander* principium rerum ajebat esse materiam nude sive abstracte sumptam, quam sub nomine *infiniti* designabat; ac simul rerum mundanarum varietatem explicabat per *rarefactionem* et *condensationem* præfatæ materiæ.

c) *Anaximenes* (548 ante Christum Miletus natus) hanc materiam originem rerum vocavit *aerem*, ex cujus rarefactione et condensatione cuncta oriri et interire autumabat; quam sententiam sequutus est ejus discipulus *Diogenes Apollonius*.

d) *Heraclitus* (500 ante Christum Ephesi natus) asseruit:

- 1.° materiam primævam ac rerum principium, esse ignem:
- 2.° ipsum constituere etiam animam universalem mundi:
- 3.° animas singulorum hominum esse veluti quasdam exhalationes illius animæ universalis.

e) *Anaxagoras* tandem (494 ante Christum Clazomenæ natus) scholam jonicam regeneravit ac perfecit. Quamvis enim Anaximenes fuerit discipulus, et quamvis cum jonicis docuerit, materiam ex qua mundus constat, esse primævam et æternam, at simul docuit: 1.° materiæ hujus atomos temere primum confusas, per *spiritum divinum* fuisse ordinatas: 2.° præfatum *spiritum divinum* esse omnipotentem, sapientem, ac a mundo et materia distinctum et independentem; ac proinde notionem veri Dei personalis atque spiritualis philosophorum primus apud Græcos docuisse videtur. Atque propter doctrinam circa Deum, quæ cum populorum superstitione et poetarum figmentis pugnabat, carcere et exilio fuit damnatus, eximius hic philosophus.

§ II.

Schola italica.

Pythagoras in insula Samos natus ac Thaleti coævus, hujus scholæ fundator extitit. Postquam Pherecidem Syrum audivit, Ægyptum, Phœniciam, Persidem et alias orientales regiones peragravit, orientaliumque artibus et scientiis cognitis, Crotone in Italia constitit. Juxta orientalium morem, præter doctrinam vulgarem et publicam, aliam secretam seu esotericam habebat, illustrioribus quibusdam discipulis reservatam. Tanta auctoritate apud discipulos pollebat, ut quæstio quævis finem acciperet, ex quo constabat quid *Pythagoras* doceret. Hinc illud tritum: *magister dixit*. Hujus scholæ doctrina philosophica ad sequentia revocari potest:

- a) Principium omnium rerum est Deus, unitas absoluta, (*monas*), et prima, quæ continet in se sive in sua unitate, ens ideale et materiale, sive spiritum et materiam.
- b) Ex hac prima *monade* vel unitate oritur *dyas*, principium vel ratio indeterminationis, oppositionis et imperfectionis, in rebus ex quibus mundus coalescit: unde ex *mona-*

de tamquam principio activo, et ex *dyade* tamquam principio passivo, mundus formatus est.

c) Est autem mundus complexus unitatum, seu potius, manifestatio externa et multiplex unitatis primævæ vel monadis: atque ipsa anima rationalis, est quidam numerus, quatenus ex monade atque ex dyade simul participat.

d) Deus seu monas prima, cunctis rebus seu substantiis implicatur; ac proinde constituit animam universalem mundi, ex qua spiritus, dæmonia, et animæ hominum emanant.

e) Homo quibusdam operationibus communicare potest cum spiritibus illis ac dæmoniis: atque ad præfatum communicationem maxime disponitur, dum intellectum et voluntatem ab objectis et bonis sensibilibus secernit, seipsum ad intelligibilia et æterna convertendo.

f) Hominis animæ ante corpora exlitere, ac de corpore in corpus perpetuo migrant: quibus transmigrationibus purificantur a maculis quæ ex dyade ipsis obveniunt, donec ab ista penitus liberatæ et solutæ in Deum transformantur et absorbeantur.

Pythagorici, non philosophiam tantum, sed musicam, astronomiam, ac præsertim mathesim, coluerunt, ex qua etiam symbola acceperunt, quibus ipsorum obvolvitur philosophia. Moralem quoque ac politicam evolverunt *Pythagoræ* discipuli ac successores; quorum præcipui sunt, *Empedocles Agrigentinus*, *Ephicharmus*, *Ocelus*, *Timæus Locrensis*, *Architas*, *Tarentinus*, *Philolaus*, et tandem *Hiparcus* et *Eudoxius*, qui in physicis et mathesi excellere.

§ III.

Schola atomistica.

Doctrinam scholæ jonice *Leucippus* et *Democritus* evolverunt, systema atomisticum materialismo infectum protulerunt, cujus hæc sunt præcipuæ assertiones:

- a) Rerum omnium principia sunt *plenum et vacuum*; quod quidem vacuum non entis carentia vel privatio, sed ens reale et positivum est: *plenum* vero constituitur per infinitam multitudinem *atomorum* diversæ figuræ et magnitudinis, sed æterno et essentiali motu præditarum.

b) Atque varia conjunctione harum atomorum, rerum varietas quæ in mundo cernitur, exurgit.

c) Animæ humanæ sunt atomi ignæ; ac proinde cum ipsarum extinctione aut separatione extinguuntur et animæ.

d) Cognitio perficitur quatenus tenuissimæ quædam imagines ex objectis continuo avulsæ et avolantes, sensus et rationem percellunt, eisque objecta repræsentant.

Leucippus natus est Abderæ in Thracia anno 470 ante Christum; et discipulum habuit Democritum ibidem natum.

§ IV.

Schola pantheistica.

Ex idealismo et anima universali mundi a Pythagora traditis, initium et occasionem sumpsit pantheismus scholæ eleaticæ, ejus præcipui asseclæ habentur:

A) *Xenophanes*, (617 ante Christum Colophoniam natus) qui Eleæ sedem figens ac nomen huic scholæ tribuens, hæc docebat: 1.º Ex nihilo nihil fit, ac proinde nihil de novo produci potest, sed quidquid existit secundum essentiam suam ab æterno existit, et in æternum erit. 2.º Deus ergo est omne esse, et rerum universitas est unum et idem esse Dei. 3.º Igitur quoad esse substantiale, omnia sunt unum, quia non nisi unum esse dari potest.

B) *Parmenides* (508 ante Christum Eleæ natus) Xenophanis auditor, ejus doctrinam tuitus est ac evolvit, docens entia seu substantias finitas quas in mundo cernimus, non esse *objective reales*, sed mera phænomena apparentia, seu illusiones sensuum. Hinc eleatici, sensibus vim omnem erga veritatis cognitionem negabant, solique rationi insistendum docebant; quæ in re scholæ atomistica e regione opponebantur, quæ vim animæ erga cognitionem objectorum sensibus tantummodo tribuebat.

C) *Melissus* demum (444 in insula Samos, ante Christum natus) eandem doctrinam professus est ac Parmenides, cujus fuerat auditor.

Notare velim, non multum fidendum esse analysibus doctrinæ harum veterum scholarum, quarum vel nulla, vel perpauca originaria et indubitata monumenta ad nos perve-

nerunt. Etenim, ut prudenter Balmes adnotavit, ex temporum distantia, operum corruptione, idiomatum difficultatibus, ænigmaticarum locutionum inepta interpretatione, gravissimi errores non potuerunt non oriri. Prudenter igitur se geret lector ille, qui horum veterum systematum expositionem intra probabilitatis terminos contineat.

D) *Zeno*, Parmenides auditor, (460 ante Christum Eleæ natus) ex una parte pantheismum idealistam firmavit; ex alia vero scepticismi fundamenta jecit. Pantheismum eleaticum firmavit quatenus docuit:

a) Pluralitatem objectivam entium minime admittendam esse, quia aliter opus esset rebus tribuere contrarias qualitates vel attributa, similitudinem et dissimilitudinem, unitatem et pluralitatem, motum et quietem etc.

b) Divisibilitas tribui nequit rei extensæ absque contradictione; nam si partes quæ in ea supponuntur sunt simplices et indivisibiles, ex eis nequit conflare res extensa; si partes compositæ sunt, in infinitum progredietur divisio, ac proinde non tantum tollitur unitas, sed corpus extensum erit finitum simul et infinitum.

Scepticismo favet dum docet:

a) Fidem omnem denegandam sensibus, quibus perpetuo deludimur et ad falsa judicia impellimur.

b) Sensus quippe testantur res in spatio reali existere, quod tamen impossibile est; nam si corpora in spatio essent, ipsum spatium in alio spatio esset, et sic in infinitum.

c) Similiter nos decipiunt sensus, dum motum esse testantur; res namque moveri nequeunt nec in loco in quo sunt, quia ibi quiescunt, nec in loco in quo non sunt.

§ V.

Schola sceptica.

Doctrinam Zenonis eleatici evolventes philosophi qui ei successerunt, Scepticismum facile induxerunt; cui systemati viam simul et occasionem præbuerunt pugnae quibus quatuor enumeratæ scholæ inter se digladiabantur. Pythagorici enim naturalismum scholæ joniciæ; hujus vero adseclæ idealismum scholæ pythagoricæ, falsitatis evincebant: similiter

eleatici materialismum Leucippi et Democriti; hi vero pantheismum scholæ eleaticæ facile oppugnabant; ex quo contigit, ut mens humana dubia et falsa ubique reperiens, ab omni affirmatione se cohibuit atque ad universalem dubitationem se convertit. Profluxit exinde non parvus numerus *sophistarum* (1), qui omnia susque deque permixcentes, subtilitatibus ac cavillis insistentes, affirmationem et negationem, veritatem et errorem æque simul consecrabantur, ac sceptica ratione pertractabant. Horum præcipui fuere:

A) *Gorgias* (440 ante Christum Leonti in Sicilia natus) qui agebat: 1.º nihil realiter existere, vel saltem nihil certo ab homine posse cognosci: 2.º si quid vere existat aut verum in seipso sit, cæteris hominibus non posse id ostendi: 3.º moralitatis regulas et principia, non ex propria essentia, sed ex hominum conventionem vera aut falsa esse.

B) *Protagoras* Democriti discipulus (Abderæ 498 ante Christum natus) qui agebat: 1.º humanam cognitionem, phænomena tantum seu rerum apparentiam attingere: 2.º hominem percipientem, esse mensuram veritatis et falsitatis quoad res perceptas, ita ut res objective sumptæ, nec veræ sint nec falsæ, sed veritatis et falsitatis denominationem recipiunt ex modo quo a subjecto percipiuntur: 3.º nihil posse tuto de rebus disputari, quia ex utraque parte æqualis veritas reperitur: 4.º Deorum existentiam realem dubiam ac problematicam esse, nec per certitudinem dignosci posse.

C) *Calicles* ex Acharnania ortus, qui præter alia sophistis coævis communia, profitebatur non aliam esse regulam justi

(1) «El nombre de sofista considerado en su etimología nada tiene de infamante, pues se deriva de un verbo griego que significa enseñar la sabiduría, y no designaba primitivamente sino á los que estaban encargados de esta bella misión. Mas en lo sucesivo se halló una nube de *ergotistas* que abusaban de sus talentos, de los conocimientos que tenían en el arte del raciocinio, y de su facilidad en hablar, para disputar sobre todo: embrollaban lo que era mas claro, oscurecían toda verdad, seducían y engañaban los entendimientos bajo pretexto de instruirlos, y se decoraban con el honorífico título de sofistas. Desde entonces cambió de significación esta palabra, y aunque noble en su origen, no ha sido tomada despues sino en mal sentido.» Bouvier, *Historia Elem. de la Filos.*, cap. 7.º

et injusti moralis, præter instinctum naturalem, ipsorumque distinctionem apud homines ex politica et legibus promanasse.

Præter hos extiterunt quamplurimi ejusdem furfuris sophistæ et sceptici, ut *Prodicus* in insula Ceos natus, *Hippias* ex Elide originem ducens, *Thrasymachus* Chalcedone, *Euthydemus* in insula Chio, ac *Critias* Athenis nati.

Observationes.

1.º Prout fere semper ac constanter in historia philosophiæ observatur, in hac secunda epocha, systemata varia quæ hominis ratio sibi ipsi relicta peperit atque evoluit, scepticismo tandem occasionem et originem suppeditarunt, postremis temporibus.

2.º Quatuor præcipuæ scholæ, quæ hac secunda epocha vigerunt, peculiaribus characteribus insigniuntur. Equidem, *jonica* physicam fere unice colebat; unde eidem nimis insistendo dualismum consecratur, simulque proinde ad naturalismum purum vergit, atheismoque viam parat: *pythagorica*, præter symbolismum quo philosophiam deturpat et obruit, ad idealismum vergit, simulque semina pantheismi statuit: *atomistica*, naturalismum scholæ joniciæ evolvens, atheismum docet atque amplectitur: *eleatica* similiter, idealismum et semina pantheistica scholæ pythagoricæ evoluit atque ad pantheismum purum perducit.

3.º Cæterum, atheismo scholæ atomisticiæ viam stravit, ac prolium fecit speciali ratione Anaximander, dum statuit principium rerum omnium esse materiam, quam etiam simul *infinitam* nuncupabat: ex hac quippe doctrina facilis ac spontaneus existit transitus ad negationem Dei viventis, personalis, intelligentis ac spiritualis.